

Ірина КУШНІР,
менеджер Проєкту Ради Європи
«Підтримка впровадженню судової реформи в Україні»

ЗАСТОСУВАННЯ ЄСПЛ І ПРАКТИКИ ЄСПЛ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ. ОСТАННІ РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Добрий день, шановні учасники конференції!

Моя сьогоднішня тема, остання практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд). Ми домовлялися, що моя доповідь буде присвячена огляду практики ЄСПЛ у справах проти України, але переглянувши таку, я зрозуміла, що цього замало, бо найбільш відомими й вартими уваги є неповторювані справи, які набули широкого розголосу в пресі й на дискусійних майданчиках. Тож більшість суддів, особливо адміністративних судів, про них знають. Відтак я включила до своєї презентації не лише практику Європейського суду проти України, а й деякі справи проти інших держав, які, на моє переконання, можуть бути цікавими суддям адміністративної юрисдикції.

Спершу пропоную загальний огляд практики, що є дотичною до адміністративної юрисдикції, з акцентуванням на більш-менш важливих для практики України справах і з переходом до практики проти інших держав. Знову ж таки, вся практика є досить актуальною, вона охоплює 2018–2019 роки.

Як застосовувалася стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) у справах проти України? Визначальною тут для нас є справа «Михайлова проти України». Свого часу пані Михайлова брала участь як відповідач у тривіальній судовій справі, але коли вона почала заявляти відводи, судді не сподобався тон, яким це робилося, й самі відводи, тож було вирішено притягти пані Михайлову до дисциплінарної відповідальності за неповагу до суду. Й ось тут розпочалися проблеми. Протокол за неповагу до суду, хоча й був розглянутий не особисто тим суддею, який слухав її справу, а іншим суддею, проте в цьому випадку не було обвинувача, тобто прокурора.

Справа стосувалася цивільного провадження, однак, думаю, що відвід судді в такому разі може виникнути в будь-якій юрисдикції. До того ж, слід пам'ятати, що в таких справах необхідно вирішувати питання зі стороною обвинувачення, хоча переконана, що це складно в рамках українського законодавства. Плюс заявниці

не було надано достатньо часу та можливості підготувати свій захист. Це вже кримінальний аспект, який було застосовано у зв'язку з тим, що на заявницю було накладено адміністративне стягнення у вигляді позбавлення волі, – 5 діб за неповагу до суду. Позбавлення свободи, такий адміністративний арешт, спровокував дію кримінального аспекту статті 6 і відповідно у процесі мав бути захисник, мав бути наданий час і можливості для підготовки справи.

Наступна справа – *«Осовська та інші проти України»* – йдеться про відновлення строків на оскарження, ординарних строків апеляційного оскарження. Таких справ дуже багато й практично всі вони стосуються адміністративної юрисдикції. Суть справи: апеляційний суд поновлював ординарні строки оскарження органам Пенсійного фонду. Відповідно, таких справ виявилася ціла група – у них було констатовано порушення статті 6 Конвенції через відсутність належних підстав для відновлення строків.

«Печенізький та інші проти України» – відсутність повідомлення про апеляційне провадження та скарг, порушення рівності сторін. Знову ж таки, за 2018–2019 роки Судом було постановлено цілу групу таких рішень щодо того, що апеляційні суди не повідомляють про розгляд апеляційних скарг. І це, як правило, стосувалося справ адміністративної юрисдикції.

«Індустріальний фінансовий консорціум «Інвестиційно-металургійний Союз» проти України» – рішення у справі, відомій у експертному середовищі як *«Криво-ріжсталь проти України»*. Так називалося підприємство – суб'єкт, який ділили між різними інвесторами українські високопосадовці. Зі зміною влади було скасовано остаточні судові рішення, які надавали право використання цього підприємства одній групі інвесторів і, відповідно, з приходом нової влади все було змінено, а судові рішення скасовано. Дане рішення ми ще згадаємо сьогодні в аспекті права на майно – йдеться про Перший протокол до Конвенції. Разом із тим нічого нового у цьому рішенні з точки зору практики немає: були остаточні судові рішення, було право на майно, скасували, і, відповідно, маємо порушення.

«Котенко та інші проти України» – відсутність реакції судів на значимі аргументи заявників, необґрунтованість судового рішення. Абсолютно та сама практика щодо обґрунтованості судового рішення, необхідності реагувати на значимі аргументи заявників. Але що примітно в цій справі? Як правило, Європейський суд почав виносити рішення, які об'єднують декілька заявників, не пов'язаних між собою, декілька заяв, і поєднаних лише одним – питанням, яке розглядається. ЄСПЛ таке об'єднання робить тоді, коли це вже досить усталена практика, а ще, коли є багато скарг з цього приводу. Відповідно, починається стандартизоване їх вирішення. У рішенні у справі *«Котенко та інші проти України»* близько п'яти заявників, але всі вони різні. Хтось за аліменти судився, хтось за квартиру, хтось ще за щось. Але всі вони були об'єднані в ось таку стандартну справу. Це свідчить про те, наскільки багато обґрунтованих скарг з приводу відсутності реагування на значимі аргументи заявників проти України, що вже пішло ось таке об'єднання.

«Абрамова проти України» – відсутність юрисдикції цивільного суду розглядати подання прокуратури з точки зору ділової репутації. Я розумію, що це цивільна юрисдикція, це ділова репутація, честь, гідність, але справа досить цікава з погляду доступу до суду. Заявниця була працівницею державного підприємства. Перевіряючи його, прокуратура внесла подання ще за тих часів, коли вона мала такі повноваження. Заявниці не сподобалося як її роботу та її особисто було охарактеризовано в цьому поданні, в якому вказувалося на порушення діяльності заявниці. Відповідно, вона почала оскаржувати саме подання до суду. На рівні Верховного Суду в принципі їй було відмовлено в доступі до суду. По-перше, оскільки це є цивільна юрисдикція, спір ініційовано проти прокуратури з точки зору виконання повноважень вносити подання в разі виявлення порушення. І Верховний Суд у цій справі послався на постанову Верховного Суду України про захист честі і гідності та вказав про те, що коли прокуратура ось такі висловлювання вживає в своїх поданнях, вони не вважаються такими, що можуть бути оскаржені в порядку цивільного судочинства, в порядку розгляду справ про честь, гідність і ділову репутацію. На цьому справу й було закрито. І, зрозуміло, Європейський суд постановив порушення доступу до суду в зв'язку з тим, що справа була закрыта без зазначення суду, до якого могла звернутися заявниця. Хоча за Конституцією України кожна дія державного органу може бути оскаржена до суду.

«Cosmos Maritime Trading and Shipping Agency проти України» – небезсторонність суду – відсутність відповіді на побоювання заявника щодо небезсторонності. Це справа, коли було постановлено порушення у зв'язку з розміщенням суду в приміщенні, яке, як виявилось, начебто, надав один із відповідачів у справі, хоча, по суті, вони не були такими, оскільки справа слухалася про банкрутство, але все ж був однією зі сторін у цій справі і, відповідно, заявник скаржився про те, що прийняття такої пропозиції, розміщення в цьому приміщенні суду, породжує в нього об'єктивні побоювання щодо небезсторонності суду. Національні суди не погодились з цим твердженням. Європейський суд погодився у зв'язку з тим, що ті аргументи, які були надані національними судами у відповідь на такі скарги заявника, були визнані не зовсім переконливими.

Щодо неприйнятності – часто говорять про те, в чому було порушення, але мало щодо справ, в яких Україна виграла. А виграти вона може в рішенні, в якому констатується відсутність порушення, але також цікавим джерелом для такої практики є ухвала про неприйнятність.

Справа *«Лавренов проти України»* – відсутність публічного розгляду у справі про виплату пенсії. Заявник оскаржував саме публічність розгляду. Європейський суд погодився з національною практикою, вказавши, що виплата пенсії в даному конкретному випадку була суто технічним питанням, яке з точки зору закону й необхідно було розглядати. У справі не було якогось індивідуального вкраплення, яке б вимагало присутності заявника або сторін. Тож жодної сторони в провадженні й не було, було письмове провадження й відповідно, характер справи про виплату

пенсії, її перерахунок не змусив статтю 6 Конвенції працювати як таку, яка гарантує публічний розгляд.

«*Азюковська проти України*» – відмова в розгляді касаційної скарги в зв'язку з малозначимістю. У цій справі ЄСПЛ взяв до уваги передбачуваність відмови та відсутність явних помилок у діях судів двох інстанцій. Це «свіжа» справа, в якій розглядався вже новий критерій доступу до касаційної інстанції. Європейський суд узяв до уваги передбачуваність відмови, тобто те, що є національний закон, в якому більш-менш чітко охарактеризовано, коли такі справи є малозначними і, відповідно, такими, що не розглядаються касаційним судом, та відсутність явних помилок у діях судів двох нижчих інстанцій. Тобто заявниця не заявляла, що в неї дійсно є якісь серйозні аргументи з приводу дисфункції двох інстанцій, або якихось грубих порушень першої і другої інстанцій. Цього вистачило, щоб стаття 6 ЄКПЛ була визнана неприйнятною, а скарга очевидно необґрунтованою.

«*Омельченко проти України*» – юрисдикційний спір. Знову ж таки, цивільний суд відмовив заявнику, бо вважав, що це адміністративна юрисдикція, в свою чергу адміністративна юрисдикція відмовила, вказавши, що це цивільна юрисдикція. Але неприйнятність – чому? Тому, що після відмови адміністративними судами розглядати скаргу, позов заявниці все ж було розглянуто цивільною юрисдикцією. Тобто дві юрисдикції посперечалися, але потім таки розглянули справу, в даному випадку вона була розглянута цивільними судами. Це неприйнятність – спір був, спір вирішений, заявник отримав вирішення своєї справи.

«*Чирок проти України*» – припинення роботи шахт на непідконтрольній території. Заявники скаржилися на майнові та дискримінаційні питання, на те, що в них немає доступу до суду, що Україна перенесла всі судові органи на підконтрольну територію. Одним із головних аргументів була дискримінація: що вони також громадяни України, що вони також повинні мати такий самий доступ до суду, як і інші громадяни України. ЄСПЛ не погодився, визнавши, що їх ситуація не схожа з тією, яка в громадян, які проживають на контрольованій Україною території. Тому тут питань щодо дискримінації не виникло, і, відповідно, в зв'язку з тим, що заявники не спробували звернутися з позовами або скаргами до судів на контрольованій території, Європейський суд визнав, що вони навіть не спробували цього зробити, так, відповідно, не можна вважати, що були якісь перешкоди в доступі до суду. Це – повторення справи «*Цезар та інші проти України*» – нездатність заявників подати позови до суду за місцем проживання внаслідок бойових дій. Наявна практика ЄСПЛ поки що йде таким шляхом.

«*Молдавська проти України*» – скарга на порушення права на доступ до касаційного суду через обов'язкове представництво адвокатом. Неприйнятність – заявниця не вказала в чому була проблема для неї особисто, в чому полягала проблематичність винайняти захисника з адвокатським посвідченням або звернутися до безоплатної правової допомоги. Вона просто вважала, що ось така монополія адвокатури заважає їй звернутися до касаційного суду. Звичайно, абсолютна неприйнятність.

«Борисов проти України» – скарга на неповідомлення про засідання суду. Хоча, як стверджувалося, повідомлення суди все ж направляли й саме за тією адресою, яку було вказано самим заявником як офіційне місце реєстрації його проживання. За таких обставин неотримання повідомлення не було визнано виною суду. Тож, відповідно, суд зробив усе можливе, щоб повідомити заявника. Це питання добросовісності заявника, який бере участь у судовому засіданні. Ми про це будемо говорити більш детально в іншій справі проти України.

Стаття 6 Конвенції проти інших держав: що цікавого було за останні два роки? Ось перша така справа «Korchagin проти Росії» – також про повернення повісток. Особи, які розуміють, що можуть «втратити справу», або, що їх притягнуть до відповідальності, звичайно, можуть вживати таких тактичних дій з метою уникнення своєї присутності в суді та для затягування судового провадження. Відповідно, такі особи думають, що їх неявка зупинить суд, а потім їх незгода з рішенням суду, на рівні ЄСПЛ може призвести до порушення й нового розгляду його справи. У цьому сенсі згадана справа чітко розставляє все на свої місця. Заявник знав про провадження – це була адміністративна справа, як підприємця його притягували до відповідальності за певні порушення законодавства. Раніше до нього приходила перевірка, здається податкова, й податківці комунікували із заявником під час цієї перевірки. Він знав, що все закінчиться, в даному випадку, протоколом про адміністративну відповідальність або стягненням штрафу. Важливо те, що заявник знав про це, ще важливо, що повістки судом направлялися не лише на офіційну адресу місця проживання заявника. Він був ще й підприємцем, тож, відповідно, суд вдався також до дублювання цих повісток за місцем його роботи. Заявник ігнорував усе це, не забирав пошту, ховався від суду, який, врешті-решт, розглянув справу за відсутності заявника. Далі заявник оскаржив це рішення в інших національних судах, де не досяг успіху, в результаті ЄСПЛ погодився з позицією національних судів. Як висновок: уникнення судового розгляду заявником не означає, що дане провадження є несправедливим.

«Курсун проти Туреччини» – формальне застосування правил щодо строків позовної давності, порушення доступу до суду. Ця справа є в короткому викладі українською мовою. Вона цікава саме з точки зору строків позовної давності. Коли суди застосовують чітко ту норму, яка механічно передбачає певний строк, не вдаючись до розгляду індивідуальних обставин, на які посилається заявник. У даному випадку заявник посилався на те, що він не був обізнаний щодо належного відповідача тощо. Це, так би мовити, нюанси, що заявник не був обізнаний, а суть питання в тому, як поставився до цього суд? Жорстке, механічне застосування строків позовної давності, відсутність відповіді на аргументи, чому скажник їх не дотримався, і призводить до порушення статті 6 Конвенції.

Ще про нашу мілу на європейських теренах, в Україні вона також досить широко обговорювалася, справа проти Ісландії. Не візьмемо озвучувати точну назву цієї справи, але вона стосувалася саме питання суду, встановленого законом. У разі

виявлення порушень процедури призначення судді на посаду підстави можуть бути абсолютно різними. Водночас це може призвести до порушення статті 6 Конвенції – суд не встановлений законом.

Застосовність статті 6 Конвенції, що цікавого було тут за останні два роки?

На моє переконання, це необхідно знати й нашим судам. До 2019 року справи щодо тендерних заявок та щодо переможців тендерів, які проводяться органами державної влади або органами публічної влади, вважалися такими, що не стосуються цивільних прав та обов'язків, і, відповідно, стаття 6 Конвенції не була застосовна. Хто виграв тендер, якою була процедура – не важливо, ніхто на рівні ЄСПЛ це не розглядав. Питання полягало в тому, що там просто немає цивільних прав і обов'язків.

Тепер є й рішення у справі *«Інститут миру проти Словенії»*, що змінює цю практику. На сьогодні ЄСПЛ встановив критерії, за якими такі спори будуть підпадати під сферу дії статті 6 Конвенції. Такими критеріями є:

1) законом має бути встановлено право на справедливую процедуру розгляду заявки на тендер, як мені здається, в Україні є такі правила, вони є загальні, що має бути безсторонній та неупереджений розгляд тощо;

2) передбачено право на оскарження процедури. В Україні, знову ж таки, оскарження процедури можливе;

3) у випадку задоволення такого оскарження, заявник може набути цивільних прав та обов'язків.

У зазначеній справі так і було: учасник тендеру, Інститут миру, подавав заявку та програв тендер, але після цього він оскаржив саму процедуру тендеру. На переконання захисту, особи, які розглядали, відкривали тендерні заявки, розглядали питання і приймали рішення щодо того, хто переможе в цій процедурі, не були безсторонніми. До цієї справи була практика неприйнятності статті 6. Ця справа розвернула практику ЄСПЛ з цих питань, і відповідно, тепер ми маємо вже застосовність і було визнано порушення, оскільки сама процедура судового розгляду не мала необхідної публічності.

Також дуже цікава справа *«Рамос Нуньєс де Карвальйо проти Португалії»*. Думаю, вона цікава, в тому числі, і в контексті дискурсу, який можна почути в Україні. Справа *«Олександр Волков проти України»* призвела до того, що можна стверджувати, що суд, у даному випадку Верховний Суд, може бути небезстороннім по відношенню до перегляду рішень, які приймаються ВККСУ або ВРП (у цьому випадку рішення стосувалося, умовно кажучи, ВРП Португалії). І ось це рішення надає чіткий сигнал і дало чітку відповідь, що справа *«Олександр Волков проти України»* (вона згадується в цій справі безпосередньо) – це була виключна справа. Це коли просто всі стадії притягнення до відповідальності судді були такими, що «грішили» браком відповідних гарантій. І тому було визнано, що ось той то суд, який розглядав скаргу Олександра Волкова на прийняте рішення про його звільнення, також не був безстороннім, оскільки судді касаційного суду були (могли стати) суб'єктом притягнення до відповідальності тим самим органом, на який

скаржився заявник. Ця справа розділяє ці скарги, і ЄСПЛ чітко вказує чому. Як було зазначено, тому що кожна стадія була визнана такою, що порушує гарантії, але в принципі суто абстрактний ризик не може розглядатися як такий, що може поставити під сумнів неупередженість судді в разі відсутності конкретних обставин. Тобто просто собі абстрактно заявляти, що судді Верховного Суду також можуть підлягати дисциплінарній відповідальності у ВРП і на цьому базувати свою скаргу на небезсторонність або упередженість неможливо, необхідна певна конкретика.

Стаття 8 Конвенції. Справи *«Денісов проти України»*, *«Олександр Волков проти України»* зараз згадуються в рішеннях ЄСПЛ проти інших держав. Вони дійсно встановлюють дуже серйозні критерії щодо права на повагу до приватного життя. *«Денісов проти України»* – це справа голови Київського апеляційного адміністративного суду, як його було звільнено з адміністративної посади, але оскільки саме по собі звільнення не вважається втручанням у статтю 8, тут необхідно розглядати критерій серйозності такого втручання. Заявник не зміг довести, що його звільнення з адміністративної посади (при цьому він залишився суддею), настільки вдарило по його приватному життю, що, відповідно, можна говорити про застосовність статті 8. Так от, навіть застосовності не було.

Справа *«Беляєв та інші проти України»* – дискримінація щодо наявності можливості тривалих побачень для жінок, довічно позбавлених волі, і відсутність такої можливості в чоловіків. Наскільки мені відомо, в цьому питанні законодавство вже було змінено.

«Бігун проти України» – ще одна цікава справа про абсолютну заборону для довічно позбавлених волі мати довготривалі побачення з родичами. У попередній справі – дискримінація щодо чоловіків, а в цій просто без дискримінації заявник скаржився на те, що не може з таким покаранням, порівняно з іншими ув'язненими, мати довготривалі побачення. І стаття 8 була застосована, було визнано порушення.

«Полях та інші проти України» – дуже відома справа, вона щодо люстрації. Думаю, не варто зараз витратити час і в деталях її розбирати. Судді касаційного адміністративного суду, переконана, точно її знають. Але що цікаво: якщо ми порівнюємо цю справу з точки зору ефективних засобів захисту, то ми можемо говорити про певний зсув практики ЄСПЛ.

Справа *«Чарномський та інші проти України»* – стосувалася заявників, які оскаржували застосування до них пенсійного законодавства з точки зору несправедливості такого законодавства. Іншими словами, вони наполягали на перерахунку пенсії, тобто питання полягало в тому, що вони не оскаржували законність такого законодавства. Закон був і все було за законом. Йшлося про пропорційність втручання, необхідність у демократичному суспільстві. Поки заявники ходили по судах, оскаржуючи дії Пенсійного фонду, вони втратили 6 місяців від того дня, коли їм було повідомлено про рішення щодо зупинення перерахунку пенсій. І в усіх цих справах ЄСПЛ приймає рішення про неприйнятність у зв'язку з пропуском 6 місяців. Чому? Тому, що він визнає, що адміністративні суди не є ефективним засобом захисту.

Якщо немає ефективних засобів захисту, це означає, що заявники мали звернутися до Європейського суду протягом 6 місяців з дня, коли їм стало відомо про відповідну оскаржувану ними дію. Ось така справа, і подібних справ досить багато, коли адміністративні суди були визнані такими, що не можуть захистити особу, оскільки питання не мало відношення до законності – незаконності.

Тепер порівнюємо це з рішенням *«Полях та інші проти України»*. Всім відома люстрація, абсолютно очевидні питання, а саме, очищення влади, чітко передбачене законом. Здавалося б, така сама траскторія: вас звільнили за абсолютно чіткою нормою закону, але заявники йдуть до адміністративного суду, який, у свою чергу, ініціює питання подання до Конституційного Суду України. Конституційний Суд починає тривалий час розглядати справи, в яких, як ми знаємо, рішення немає досі. Але питання в тому, що в цій справі, незважаючи на її абсолютну схожість зі справою *«Чарноморський та інші проти України»*, Європейський суд визнає, що адміністративні суди, навпаки, є ефективним засобом захисту. Чому? Підстави – подання позовів до адміністративних судів у поєднанні з провадженням у Конституційному Суді України, ініційованим за поданням цих судів. Тобто ось таке поєднання. Але якщо адміністративні суди поєднують це з повноваженнями звернення до Конституційного Суду, ініціювання там відповідного провадження, то ось таке поєднання повноважень призводить до того, що в нас є ефективний засіб захисту. Те, що в подальшому це не спрацювало за відсутності порушення, то це – не вина адміністративних судів.

Стаття 8 Конвенції щодо інших держав. Звісно, ці справи не стосуються України, але, як видається, оскільки є корисна інформація, то про такі справи необхідно хоча б пам'ятати, що вони є, і для адміністративних судів, відповідно, звертатись до них в разі виникнення відповідних питань.

Перша справа *«Хоті проти Хорватії»* – особа без громадянства. Заявник хотів стати громадянином Хорватії, але проблема полягала в тому, що ні за законодавством Сербії, ні за законодавством Хорватії, він взагалі не міг претендувати на будь-яке громадянство, будь-якої з цих країн. І це стало вирішальним – людина просто залишилася «нічим». Після всіх революцій, як ми знаємо, Сербія і Хорватія воювали, але за збігом обставин обидві держави відмовилися від цього громадянина. Громадянство як таке не є правом, гарантованим Конвенцією, водночас особа без громадянства вважається вразливою, оскільки позбавлена можливості займати певні державні посади, здійснювати певні роботи тощо. Тобто особа без громадянства – це дійсно особа щодо якої діє широкий спектр обмежень. І, відповідно, держава не може просто так відмахнутися від неї. Це не означає, що в кожній особі без громадянства має бути громадянство, ні. Питання в тому, що ось таких осіб та їх скарги держава (у даному випадку Державна міграційна служба) повинна розглядати через призму статті 8 Конвенції – право на повагу до приватного життя. В цій ситуації заявник виявився ніким – людина без громадянства, хоча в Хорватії він прожив більшу частину свого життя. Відповідно, було порушення статті 8 Конвенції.

Росія і Мальта – дві справи щодо скасування рішення про видачу паспорта й ненадання громадянства. Ці рішення, знову ж таки, говорять про те, що паспорт, громадянство не є захищеним правом за Конвенцією. Це правда. Але в тій же Росії без паспорта взагалі складно жити. Це – документ, який є визначальним для побудови свого приватного життя. Скасування рішення про видачу паспорта було ще й заднім числом, тобто паспорт спочатку видали, а потім (через 5 років) сказали, вибачте, ми помилилися, ми не повинні були видавати вам паспорт. А за ці 5 років (уже з набуттям громадянства) людина вибудувала собі певний стиль життя, вона працювала на певних роботах, які вимагали громадянства, і так далі. Відповідно, скасування рішення про видачу паспорта свідчило про жорстке втручання в приватне життя і що мало місце порушення. Водночас, як ми вже зазначали, саме по собі питання громадянства лежить поза межами Конвенції, однак якщо є серйозний вплив на приватне або сімейне життя, це може стосуватися статті 8 Конвенції. А це означає, що воно потрапляє в поле зору ЄСПЛ і можливий його розгляд.

Інша справа – *«Рамадан проти Мальти»* – відсутність порушення, хоча громадянство також не було надано й заявник також стверджував про те, що це його приватне життя. Дослідивши обставини, ЄСПЛ з'ясував, що за правопорядком Мальти відсутність громадянства абсолютно не впливала на той уклад життя, який вів заявник. Тож стаття 8 ЄСПЛ була визнана неприйнятною.

Справа *«J.B. та інші проти Угорщини»* – звільнення суддів та прокурорів на підставі закону, який у наступному визнаний неконституційним. І в цих прокурорів і суддів з'явилася можливість посилалися на нове законодавство, за яким вони могли поновитися на посадах. Хтось із них зробив це, хтось ні у зв'язку з тим, що був уже пенсійного віку. Водночас запропоновано було компенсацію. Знову неприйнятність у статті 8 Конвенції, оскільки держава самостійно виправила помилку. Так, спочатку було прийнято закон, який призвів до звільнення суддів і прокурорів, відповідно, стаття 8 Конвенції, право на професію, могла бути застосована в цій справі. Але потім, після визнання даного закону неконституційним, держава негайно оновила законодавство і, відповідно, у заявників з'явилася можливість отримати заробітну плату, яку вони втратили та можливість поновлення на роботі. Те, що деякі заявники не поновилися за власним бажанням, не було аргументом, який би призвів до порушення. Але в цій справі цікаво інше – те, що протягом розгляду ЄСПЛ звернув увагу на той факт, що в суспільстві про цих звільнених прокурорів і суддів не було якоїсь негативної думки й про них не говорили, що вони погані, що вони корупціонери тощо. Дана справа, в тому числі, стосувалася й пенсійного віку. Спочатку пенсію вони могли отримати по досягненні 75 років, потім законодавство змінилося. А оскільки попереднє було визнано неконституційним, відповідно до якого суддів та прокурорів прирівняли до загального пенсійного віку, та, відповідно, певна група осіб мала бути звільнена. З цього приводу говорили в суспільстві про те, що це таке покоління прокурорів і суддів, яке вже не відповідає потребам сучасності. І ЄСПЛ сказав, що така абстрактна заява не вдарилася по репутації кожного із заявників.

Покоління нове, сучасне, актуальне – це не предмет статті 8 Конвенції, відповідно, знову ж таки неприйнятність.

«*Catt проти Сполученого Королівства*» – доволі цікава справа з точки зору зберігання персональних даних у базах даних МВС. Це й одна з перших і нових справ (буквально кінець 2019 р.). Велике рішення, в якому викладаються всі критерії і гарантії, коли і як правоохоронний блок, не тільки МВС, може зберігати персональні дані осіб, за якими здійснюється нагляд. Заявник не був обвинуваченим або взагалі фігурантом будь-якої кримінальної справи. Він був активістом, який брав участь у демонстраціях. І національна правоохоронна система складала таку базу даних для того, аби знати, хто з них може виступати проти органів влади – така, знаєте, «екстремістськи налаштована особа». Тож ця база була сформована в Сполученому Королівстві. Водночас ЄСПЛ визнав відсутність нагальної суспільної потреби ведення такої бази даних і, відповідно, вказав на порушення. У нас, звичайно, різне законодавство зі Сполученим Королівством, але гарантії будуть застосовані одні й ті самі. Думаю, якщо вже зараз є така практика в Україні, то фізичні особи оскаржуватимуть дії щодо збереження їх персональних даних у базах правоохоронних органів і, відповідно, це буде насамперед юрисдикція адміністративного суду.

Наступна справа «*Guillon проти Франції*» – участь ув'язненого в похоронах родича – відмова, відсутність порушення. Проти України є декілька справ, коли адміністрація пенітенціарної установи, де вже відбуває покарання особа, відмовляє їй у конвоюванні до місця поховання близького родича. Водночас знаю, зараз є така риторика, що краще дозволити, ніж потім мати справу зі скаргою в ЄСПЛ. Рішення у справі «*Guillon проти Франції*» чітко визначає критерії і в цій справі була обґрунтована відмова. Судді належним чином розглянули справу з точки зору всіх критеріїв і, відповідно, порушення не було. Знову ж таки, все залежить, як сьогодні говорили, зокрема Ганна Юдківська, від того, яким був розгляд. Якщо аргументи всі досліджені, питань не повинно виникнути.

Ну й із цікавого – справа «*Біржетіс проти Литви*» – заборона ув'язненому мати бороду. Такі питання розглядатимуться, як здається, адміністративними судами, оскільки особа вже відбуває покарання і, відповідно, трапляються випадки, які потребують втручання судової влади. Так, порушення було, хоча суди Литви не надали належних аргументів, чому особа, попри те, що є інструкція, згідно з якою всі мають бути поголеними, не може мати бороду. Йдеться не про те, що необхідно абсолютно для всіх скасувати інструкцію, питання в тому, що певна особа заявляла, що його борода – це його самовизначення, і стаття 8 Конвенції в аспекті права на приватне життя була застосована. Ось таке в цій справі цікаве зрушення, борода ув'язненого – це не тільки релігійне переконання, це може бути й правом на приватне життя. І, відповідно, на це потрібно реагувати. Питання тут полягало не в тому, мати бороду, чи не мати, а в тому, як відреагували суди. А вони не надали всіх аргументів і не розглянули справу з точки зору пропорційності.

Справа «*Алтай проти Туреччини*» – спілкування ув'язненої особи з адвокатом, причому не в кримінальному провадженні. Ув'язнена особа вже відбуває покарання, вже був вирок. Просто до цієї особи ходив адвокат з інших питань, але в пенітенціарній установі сказали, якщо ви не в кримінальній справі, то, відповідно, ми повинні бути присутніми при цьому спілкуванні. І це й було порушенням.

Наступні дві справи є цікавими, а ще «свіжими» – рішення були винесені у 2020 році і я переконана, що їх точно будуть перекладати. Це справи майбутнього. Перша – справа «*Breyer проти Німеччини*» – збереження персональних даних користувачів мобільних телефонів телекомунікаційними компаніями. Купуючи телефон, який є контрактним, за законодавством Німеччини телекомунікаційні оператори (тобто такі, як, наприклад, Київстар, ЮМС) збирали й зберігали персональні дані про таких користувачів. Відповідно була спроба заявників оскаржити такий підхід, але Європейський суд із цього приводу надав чіткі критерії. По-перше, як констатував ЄСПЛ, збереження персональних даних як таке є втручанням у приватність, але ті дані, які зберігали в телекомунікаційних компаніях (адреса проживання, сам мобільний номер телефону, ПІБ, ім'я користувача і все), з одного боку, це персональні дані, це приватність, з другого – національний орган стверджував про інтерес у швидкому встановленні користувача для потреб правоохоронних органів. І коли ЄСПЛ почав зважувати, які це персональні дані, чи дійсно зазнає користувач серйозного втручання в право на приватність, він визначив, що ні. Ці персональні дані не були настільки серйозними, щоб перебороти суспільну необхідність забезпечення діяльності правоохоронних органів у разі швидкого розшуку власника телефону. Тож, відповідно, порушення не було. Додам, що це взагалі перша справа щодо телекомунікаційних компаній. Думаю, що це справа майбутнього.

Дякую за увагу!